

Romeinen

in Het Groene Woud

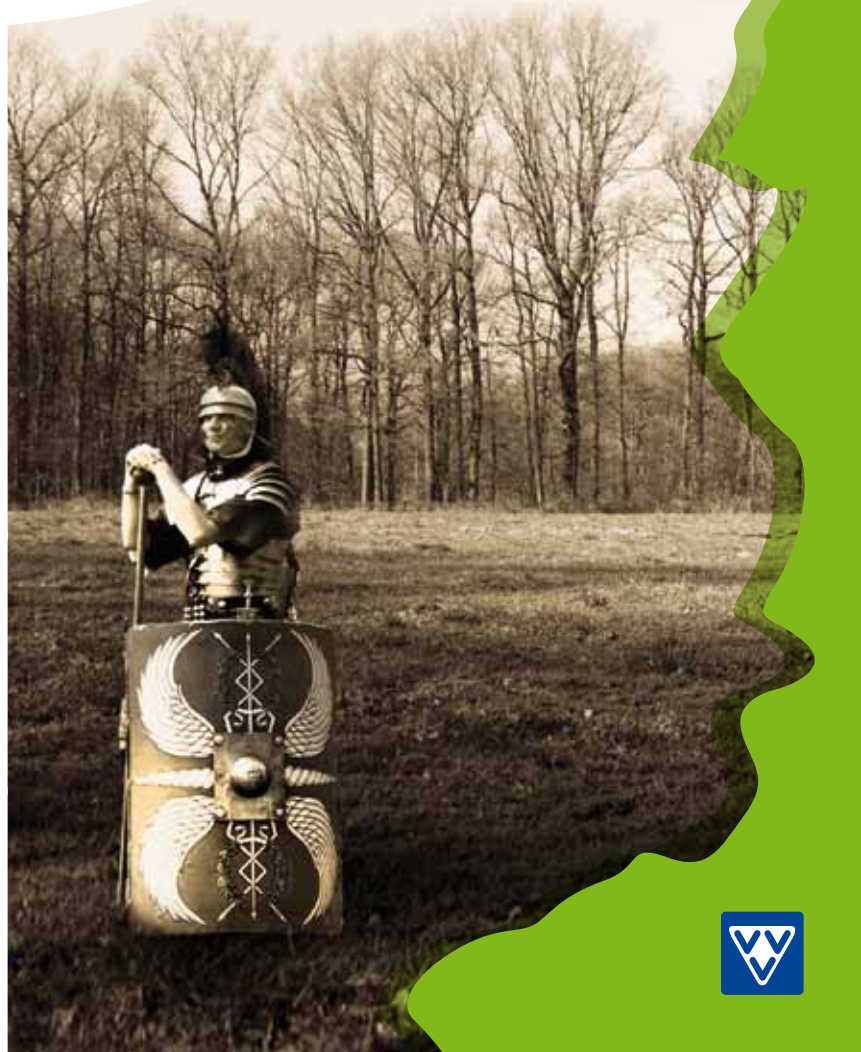

Uniek
gebied

Ontdek
Het Groene
Woud

Inclusief Fietsroute
Hercules Magusanus

Uniek gebied

Het Groene Woud is één van de 20 gebieden in Nederland die in 2004 is aangewezen als Nationaal Landschap. Het zijn unieke gebieden waar het leven en werken van onze voorouders als het ware uit het landschap valt af te lezen.

Beleven, ervaren en genieten

Het Nationaal Landschap Het Groene Woud is zo bijzonder dat het niet in een paar woorden te vangen is. Een uniek gebied, bedoeld om te beleven, om te ervaren en om van te genieten. Een gebied waarin mens, toerisme, recreatie en natuur elkaar prachtig aanvullen en in balans zijn. Welkom in Het Groene Woud, een veelzijdige belevenis in harmonie. Het Groene Woud ligt in het hart van Brabant, in de stedendriehoek Tilburg, Eindhoven en 's-Hertogenbosch. In totaal kent het gebied 35.000 ha. Het landschap met de talloze mooie dorpen, kapellen en historische bezienswaardigheden vraagt om ontdekt te worden en maakt het gebied zeer geschikt voor een meerdaags verblijf en korte uitstapjes.

Het Groene Woud kent vele cultuurhistorische gebouwen, zoals kerken, kapellen, kloosters, boerderijen, torens, landhuizen, molens en bakhuisjes. In combinatie met het landschap en de natuur geven deze gebouwen Het Groene Woud haar eigen kenmerkende identiteit.

Stad en platteland

Doordat Het Groene Woud wordt omringd door de steden Tilburg, Eindhoven en 's-Hertogenbosch, kunnen bezoekers van het Nationale Landschap ook genieten van de voordelen van de grote stad. De relatie stad-platteland is van belang voor de ontwikkeling van Het Groene Woud. Het Groene Woud functioneert als het ware als een 'achtertuin' van de steden en het leent zich prima voor dagrecreatie om de hoek.

De uitstraling en kwaliteit van Het Groene Woud worden in hoge mate bepaald door het aantrekkelijke oude cultuurlandschap. In dit oude landschap liggen ook de natuurgebieden. Het Groene Woud kenmerkt zich door een goed "leesbaar" landschap. Daarmee wordt bedoeld dat de geschiedenis van het ontstaan in het landschap te zien is en dat het landschap veel lijkt op het landschap wat daar van nature voor zou moeten komen, gezien de bodemsoort etcetera. Deze leesbaarheid geeft bewoners en bezoekers een sterk gevoel van verbondenheid en cultuurhistorisch besef. Kenmerkende elementen zijn bijvoorbeeld: beekdalen, leemgebieden met populieren, hogere zandgronden met herkenbare bolle akkers en ontginningskenmerken, heidevelden en veel vennen. De centrale natuurkern omvat tegenwoordig 7.500 hectare en bestaat uit bossen, moerassen, heide en agrarisch populieren landschap. Door deze zeer gevarieerde natuurkern, in combinatie met een omliggend cultuurhistorisch waardevol landschap en de leuke dorpskernen, biedt Het Groene Woud een ongekende mix van natuur, cultuur en vermaak.

Ontdek Het Groene Woud

In de Romeinse tijd (2000 jaar geleden) gingen ook veel mensen wonen in Het Groene Woud. Deze brochure laat u kennismaken met de Romeinse historie van Het Groene Woud en haar bewoners.

Rijk verleden

In vier musea ontdekt u de vondsten en voorwerpen uit de Romeinse periode. Met een kanotocht ervaart u de grote rol die de rivieren speelden bij het transport. Een fietstocht (circa 32 kilometer) leidt u langs de belangrijkste plaatsen uit de Romeinse tijd. Het uitneembare middenkatern van deze brochure beschrijft die fietsroute. Actuele informatie is te vinden op www.hetgroenewoud.com/romeinen.

Ga zelf eens op ontdekkingsstocht naar het rijke verleden van Het Groene Woud. Een goed startpunt is De Groene Poort in Boxtel waar u het verleden van het gebied kunt beleven. In de Groene Poort is één van de bezoekerscentra rondom Het Groene Woud. In hetzelfde gebouw is het Oertijdmuseum ondergebracht.

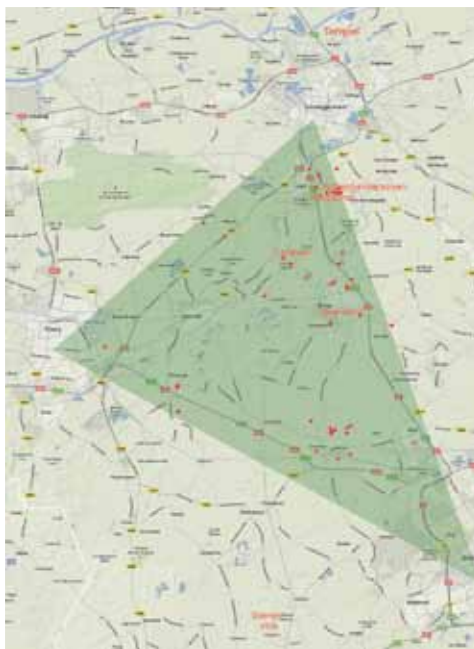

Vindplaatsen

Overal in Het Groene Woud zijn in de bodem veel resten gevonden uit de Romeinse tijd. Zie de rode stippen op de kaart. Ten noorden van Het Groene Woud zijn sporen van een tempel gevonden in Empel. En ten zuiden van Het Groene Woud is een stenen villa gevonden in Hoogeloon.

Landschap

Oorspronkelijk was heel Brabant bedekt met bos. Steeds meer bos werd omgehakt en gebruikt als landbouwgrond. Het hout werd verbrand in kachels en ovens, maar ook veel hout werd gebruikt om huizen, schepen en gereedschap mee te maken. De landbouwgrond raakte al na een paar jaar uitgeput. Daarom moesten telkens nieuwe delen van het bos ontgonnen worden. Deze ontwikkeling was al gestart voordat de Romeinen kwamen. Door de forse toename van het aantal inwoners zien we in de Romeinse tijd steeds meer akkers met graan in het landschap verschijnen. De uitgeputte oudere akkers werden gebruikt om geiten en schapen van voedsel te voorzien. Deze dieren aten veel planten en jonge boompjes weg, waardoor er steeds meer heidevelden ontstonden. Tegenwoordig vinden we nog uitgestrekte heide-gebieden in de Kampina, midden in Het Groene Woud. Naast het verbouwen van gerst en tarwe, hielden onze voorouders ook steeds vaker koeien, varkens, ossen en paarden. Het landschap werd steeds diverser. Uitgestrekte bossen werden in de Romeinse tijd afgewisseld met gele korenvelden, paarse heidevelden en groene graslanden.

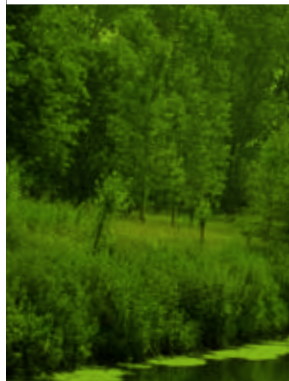
Bewoning

Vlakbij de vindplaatsen van al deze voorwerpen werden ook afdrukken/plattegronden van huizen in het zand gevonden. De huizen waren steeds gebouwd met zware houten staanders die in een kuil gezet werden. Het hout is al lang verteerd, maar de kuilen zijn nog goed te herkennen. Bij Boxtel is zelfs onderin zo'n paalkuil een bouwoffer gevonden. Dit bouwoffer bestond uit een pot van aardewerk met een schaal er bovenop. De inhoud zal een lekkernij geweest zijn voor de goden om het huis van een goede toekomst te verzekeren. 1900 jaar later is daar echter niks meer van terug te vinden.

Vandaag de dag wordt de eerste steen van belangrijke gebouwen nog steeds feestelijk gelegd. Bij het bereiken van het hoogste punt wordt er "pannenbier" gedronken. De ouderdom van een boerderij kan vastgesteld worden met de munten die er bij gevonden zijn. Het gevonden aardewerk is vaak ook goed te dateren. Er zijn veel ontwikkelingen in de vorm, de versiering en het materiaal van aardewerk, die allemaal met een eigen periode samenhangen. Bij sommige boerderijen hebben we een waterput gevonden. Het hout onderin die put is vaak wel bewaard gebleven. Uit de jaarringen van dat hout kunnen deskundigen bepalen in welk jaar de laatste ring van de boom groeide. Er zijn meer dan honderd boerderijen en huizen uit de Romeinse tijd in Het Groene Woud gevonden. Bij bestudering van de ouderdom van de huizen blijkt dat ze veelal geïsoleerd stonden. Er is (nog) geen aanwijzing voor grotere verzamelingen van huizen in een dorp of stad in deze regio. Alleen in Halder nabij Sint-Michielsgestel zijn aanwijzingen dat er een groep van ambachtslieden tamelijk dicht bij elkaar woonden. Tegenwoordig heeft bijna iedereen een buurman binnen tien meter afstand wonen. In de Romeinse tijd woonde de buurman vaak een kilometer of meer verderop.

Archeologen vinden ook af en toe sporen van bewoning vóór en na de Romeinse tijd. Telkens valt op dat juist uit de jaren 70 tot 275 na Chr. veel sporen gevonden worden. Daarna zijn er tot het jaar 1100 heel weinig vondsten. Waarschijnlijk is de bevolking na de Romeinse periode flink terug gelopen.

Rivieren

De huizen stonden telkens op natuurlijke hoogtes. Die hoogtes staken vaak slechts een meter boven de omgeving uit, maar zorgden er wel voor dat een overstroming nooit het huis kon bereiken. De vindplaatsen liggen allen op korte afstand van de rivier de Dommel of één van haar zijrivieren.

In de Romeinse tijd werd veel bouw- en brandhout, maar ook graan en vlees via het water naar de afnemers in onder andere Nijmegen en Utrecht getransporteerd. De wegen waren te slecht en na elke regenbui onbegaanbaar. De rivieren waren beter bevaarbaar dan tegenwoordig. Door het ontbreken van stuwen en watermolens, kon de Romeinse platbodemboot tot voorbij Eindhoven de Dommel op varen. In Brabant zijn (nog) geen boten teruggevonden, maar in Zwammerdam, Woerden en de Meern zijn de afgelopen jaren schepen gevonden die passen op de grote rivieren. In Zuid-België zijn kleine ondiepe schepen gevonden uit de Romeinse tijd, die ook op de Dommel en Essche stroom gevaren kunnen hebben.

Opvallend is dat vrijwel alle vindplaatsen aan een rivier liggen.

De Tempel van Empel en Halder zijn duidelijk belangrijke plaatsen geweest en ze liggen beiden bij een punt waar twee rivieren samen komen.

Hoogeloon ligt aan het begin van de rivier de Beerze. Ten Zuiden moest alle transport over land, terwijl ten noorden van Hoogeloon de wegen vaak te modderig waren en vervoer over water voor de hand lag.

Bevolkingsgroep

Tot het jaar 70 na Christus was Het Groene Woud zeer dun bevolkt. In het jaar 70 besloten de Romeinen om de noordgrens van hun rijk te leggen op de rivier de Rijn in Midden-Nederland. Sindsdien nam de bevolking in Het Groene Woud snel toe. De inwoners van centraal Brabant stamden af van volkeren die in deze omgeving al lange tijd verbleven zoals de Germanen, de Bataven, de Eburonen en de Galliërs. Slechts een heel klein deel van de bevolking in Het Groene Woud had echt Romeinse voorouders die in Rome of Italië gewoond hadden. De lokale inwoners namen veel gewoonten en gebruiken van de Romeinen over. De verandering van leefgewoonten was ingrijpend en daarom worden alle inwoners van onze streken uit die tijd vaak "Romein" genoemd. Tegenwoordig maken wij weer zo'n ontwikkeling mee, waarbij we ons ook steeds vaker Europeaan voelen en niet meer alleen Nederlander.

Leger

De paarden werden gebruikt door de soldaten die vooral aan de grens bij Nijmegen, Utrecht en Voorburg gelegerd waren. Schriftelijke verslagen uit die tijd beschrijven dat veel jonge Bataafse mannen in het Romeinse leger gingen dienen. Met het leger verplaatsten zij zich tot in Griekenland en zelfs het Noorden van Afrika. De soldaten leerden Latijn spreken, de taal van het toenmalige Rome. Ze brachten de Romeinse gewoonten mee naar huis. Na 25 jaar te hebben gevochten in het leger, werd elke soldaat gepensioneerd en kreeg hij officieel het Romeinse burgerschap.

Als hij die 25 jaar overleefde kon hij met het geld wat hij verdiend had genieten van een oude dag. In veel gevallen had hij bij plunderingen nog extra geld en goederen verzameld als appeltje voor de dorst.

Archeologie

Uit de Romeinse tijd zijn verhalen op schrift overgeleverd. Maar ze geven weinig informatie over dit gebied. Als we alleen over deze schriftelijke bronnen beschikten wisten we nu nog niet eens of er destijds wel mensen in Het Groene Woud gewoond hadden. Vanaf 1950 zijn in de bodem veel voorwerpen gevonden, bestudeerd en bewaard die ons vertellen hoe hier in de Romeinse tijd geleefd werd. Archeologen maar ook boeren of toevallige passanten hebben veel voorwerpen gevonden. Veel gevonden munten, aardewerk en glaswerk kunt u bewonderen in de vier musea in het gebied.

Romeins geld

Voordat de Romeinen hier kwamen zorgde elke familie voor zijn eigen eten. Met de komst van de Romeinen werden veel technieken in de landbouw en veeteelt verbeterd. Boeren konden het overschot van hun oogst gaan verkopen. Aanvankelijk ontstond er ruilhandel. Maar al snel werd in de handel vooral geld gebruikt.

In de Romeinse tijd zijn veel verschillende soorten munten geslagen.

Munten die we tegenwoordig terugvinden laten ons zien op welke plaatsen er veel gehandeld werd. Doordat elke keizer zichzelf op de munt liet afbeelden, krijgen we ook informatie over de periode waarin de munt gemaakt is. Bankbiljetten deden pas in de 17e eeuw hun intrede.

Kanotocht

De firma "Strik Recreatie" heeft sinds 2011 een kanotocht over de Dommel in Boxtel met als thema "Romeinen op de Dommel". De 4 kilometer lange tocht kan tussen mei en september gevaren worden. Er zal informatie over de Romeinen op de Dommel en haar oevers beschikbaar zijn. Inlichtingen op de website www.strikrecreatie.nl en via telefoon 06-45302129.

Voedsel

De Romeinse cultuur bracht veel veranderingen in de handel, de landbouwmethoden maar ook in de eetgewoonten. Er zijn scherven gevonden van grote amforen (=kruiken) waar wijn en olijfolie in geïmporteerd werd. Onderzoek van plantenresten en stuifmeel laten zien dat veel gewassen pas in de Romeinse tijd geïntroduceerd zijn in Brabant. Enkele voorbeelden hiervan zijn kweepeer, mispel, walnoot, tamme kastanje, moerbeï, kerspruim, perzik, abrikoos, druif, framboos, sla, andijvie, rabarber, kool, pastinaak, ui, artisjok, hop, lavas, kervel en koriander. De Romeinen introduceerden tevens diverse eetbare diersoorten zoals fazant, konijn, damhert, pauw, karper en wijngaardslak.

Romeinse notecake

Ingrediënten:

- 3 Eieren
- 5 Eetlepels vloeibare honing
- 100 Gram gemengde noten
(bv pijnboompitten, walnoten, hazelnoten, amandelen)
- 200 Gram bloem
- Melk
- Peper
- Olijfolie

Bereiding

Klop 3 eierdooiers met 200 gram bloem, beetje melk en 5 eetlepels vloeibare honing luchtig; rooster 100 gram gemengde noten even in een koekenpan en maal ze daarna fijn; voeg toe aan het honing-ei mengsel; klop de 3 eiwitten stijf en spatel ze door het beslag.

Beetje peper en een scheutje olijfolie al tijdens de eerste bewerking meeroeren.

Doe het beslag in een met olijfolie ingevette ovenschaal en bak het in een voorverwarnde oven op 180° C in iets langer dan een half uur gaar.

Romeinse perzikenschotel

Ingrediënten:

- Perziken
- Peper
- Lavaszaad
- Gedroogde peterselie
- Gedroogde munt
- Komijn
- Honing
- Azijn

Bereiding

Wrijf de kruiden fijn in een vijzel en leng ze aan met honing en azijn. Wat de hoeveelheden betreft: het moet een komijnsaus worden, dus de komijn mag gerust de boventoon voeren. Als je deze saus voor de perzikenschotel gebruikt, is het een pluspunt als ook de munt herkenbaar aanwezig is. De andere kruiden dienen als achtergrondkleur. Schil de nog wat harde onrijpe perziken, snijd ze in stukken, leg het fruit in een met olie ingevette vuurvaste schotel en zet ze een kwartier of langer in de oven (220°C) mét bovenstaand komijnsausje erover heen. Ten slotte komt het gerechtje uit de oven, geurig, kruidig, zoet, fris, sappig en warm. Nog heel even een klein beetje verse peper erover malen en dan alleen nog genieten.

Origineel Romeins kookboek

Op het internet zijn vele Romeinse gerechten te vinden. Er zijn zelfs twee complete kookboeken van Apicius uit de Romeinse tijd bewaard gebleven. De tekst ervan staat op internet in het latijn, maar ook in het nederlands. www.apiciana.nl/derecoquinaria/inhoud.html

Op de website www.hetgroenewoud.com/romeinen vindt u actuele informatie over de Romeinen in Het Groene Woud.

Colofon

Dit is een uitgave van:

Regio-VVV Meierij & Noordoost-Brabant
Markt 77

Postbus 1039

5200 BA 's-Hertogenbosch

T: 0900-1122334 (50cpm)

E: info@regio-vvv.nl

Fotografie: Rian van Griensven

Vormgeving: Imagro BV

Cartografie: Studio Hans Könemann

Drukwerk: Wihabo

In samenwerking met de heemkundigen
in Boxtel, Sint-Michielsgestel, Gemonde,
Esch, Bezoekerscentrum De Groene
Poort Boxtel en Oudheidkundig Museum
te Sint-Michielsgestel.

Deze uitgave is met de grootst mogelijke zorg samengesteld. Voor eventuele onjuiste vermeldingen of onvolledigheden wordt door de uitgever geen aansprakelijkheid aanvaard.

Het project 'Romeinen in Het Groene Woud' is mede mogelijk gemaakt met financiële steun van:

Europees Landbouwfonds voor
Plattelandontwikkeling: Europa
investeert in zijn platteland

Provincie Noord-Brabant

